

Sabino Chialà

**A mai ember
egy keresztény szemével**

**BENCÉS KIADÓ
Pannonhalma, 2013**

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Sabino Chialà:
L'uomo contemporaneo. Uno sguardo cristiano
© Morcelliana, Brescia, 2012
ISBN 978-88-372-2588-9

Fordította

Pintér Judit

Hungarian translation © Pintér Judit, 2013
Hungarian edition © Bencés Kiadó
és Terjesztő Kft., Pannonhalma, 2013

Tartalom

Előszó. A tekintet aszkézise (Barbara Spinelli).....	5
---	---

I. Töredékek a mai emberről

Várakozások, sebek (és erények).....	23
1. Az identitás válsága: szubjektivizmus	30
2. Az érzelmi kapcsolatok válsága: instabilitás.....	34
3. A társadalmi kapcsolatok válsága: individualizmus	38
4. A hitélet válsága: elfeledkezés a Másikról?.....	44
5. Összegzés.....	48

II. Egy keresztény szemével (1Pt 3,14–16).....	53
1. Ne engedjétek, hogy megzavarjanak benneteket”: ne féljetek.....	57
2. „Urunkat, Krisztust szentül tiszteljétek szívetekben”: a belső élet primátusa.....	61
3. „Hirdessétek a reményt”: tudatos és hiteles élet	65
4. „Szelíden és tiszteletet tanúsítva”: reményt adni.....	70
III. Krisztus tekintete egyetlen képben	
összefoglalva (Jn 8,1–11).....	73
1. Jézus és vitapartnerei.....	76
2. Az eljárás törvénytelenége.....	78
3. A perspektíva problémája.....	81
4. Isten szereti a „másikat”	86
Jegyzetek	90

Előszó

A tekintet aszkézise

Van Daniel Lifschitznek egy *Exodus* című festménye, amelynek fénykezelése azonnal megragadja a tekintetet: a veszélyes vállalkozást a festő sárga ködfelhőbe burkolja. A fényelosztás módja is szokatlan: forrása nem a Nap, hanem a vándorok feje és a föld, amelyen járnak. A fény nem felülről terjed lefelé, hanem alulról árad fölfelé. Mi több: nem a karaván élén haladókat világítja meg – a legelől járók, a vezetők sötétben tapogatóznak –, hanem a csoport utolsó tagjait. Ha valaki egy megfigyelőállásból szemlélné a menekülőket, és jelentést kellene tennie róluk, azt mondhatná: úgy látom, mintha az Utolsók közelednének felénk.

Sabino Chialà megfigyelési módszere hasonló: elmélkedése során a mai ember vésztársára és vélt betegségeire *belülről* és *alulról*, vagyis lakhelyünkről, a földről tekint. Következésképpen újra meg újra azt a kérdést járja körül, hogyan élhetnének az emberek a földön – Friedrich Hölderlin csodálatos útmutatását követve – *teli érdelemmel*,

*mégis költőien.*¹ A legjobb módszer erre – írja a szerző – az *optika megváltoztatása*, a *perspektíva forradalmasítása*. Ez nyilvánvaló megoldásnak tetszhet, ám tudjuk, az evidenciákat felismerni és azok szerint élni a legnehezebb dolgok közé tartozik. Költőien lakozni a földön a tekintet aszkézisét jelenti.

A perspektívának a művészettörténetben végbement forradalma is ezt bizonyítja. A tárgyaknak és az embereknek a két sík – vertikális és horizontális – dimenzióin kívül a harmadik, „mélységi” dimenzióban való elhelyezése a térben a festészetet humanizáló olyan vívmány, amely az ókori görög és római kultúrában gyökerezik, de (noha már Giottónál is jelen van) csak a 15. századi firenzei festők műveiben teljesedik ki. Az úgynevezett *imagines obliquae*-nek, a tárgyak rövidülésének és a *skurc*nak a felfedezése (a horizonthoz közelebb álló vonalak rövidebbnek látszanak a többinél, mert az emberi szem így érzékeli a valóságot) a Kr. e. 6. századig nyúlik vissza. Nagyon fontos a görög drámákhoz fűződő kapcsolat is: Aiszkhülosz a legsúlyosabb emberi sorskérdésekről szóló tragédiái előadásánál ragaszkodott a perspektivikusan festett színpadi díszletekhez és a rövidülés technikájának használatához. A *chiaroscuro* születése egybeesik a perspektíva (nemcsak technikai és művészi, hanem emberi, filozófiai) alkalmazásával. A belső boltozatok már nem

aranytól ragyognak, mint Beato Angelicónál. E világi színek is megjelennek, keverednek rajtuk, így a mennytől elkülönült lakóhelyünk részévé válnak. Az athéni Apollodóroszt a Kr. e. 5. században *szkiagraphosznak* ('fényfestőnek') nevezték.

A perspektivikus ábrázolásmód birtokba veszi a földi világot, olyannak mutatja, amilyenek az ember látja, s arra hívja föl, hogy megérdemelten, de a többi halandó tekintetével harmóniában (*költőien*) lakozzék ezen a földön. Hasonlóan jár el Chialà is, amikor kísérletet tesz a tanulmány címében szereplő *mai ember* vizsgálatára. Talán jobb, ha nem is *vizsgálatról* beszélünk, hiszen a szerző szerint gyakran épp ebbe a csapdába esünk bele: nem arról van ugyanis szó, hogy korunk emberét az antropológus kíváncsiságának magas pulpitusáról kellene tanulmányoznunk. Ehelyett azt a kérdést kell feltennünk magunknak: milyen szemmel kellene – jobban mondva kell – az utóbbi évszázad, különösen pedig a fiatalok betegségeinek nevezett jelenségeket néznünk ahhoz, hogy az új nemzedékeket ne idegen, távoli, meghökkentő lényeknek, hanem hozzánk hasonlóknak, a saját nyomorúságaitól vagy örömeitől áthatott, megfélemlítve magába zárkózó vagy önátadó mindenkori embernek lássuk?

Másfajta látásmód kifejlesztéséről van tehát szó, amely úgy integrálja a perspektívát,

ahogy a maga korában Aiszkhülosz tette, hogy közelebb jusson a lét tragikus útvesztőinek lényegéhez. Gyakran mondogatjuk: a mai ember már nem olyan, mint a régi, a fiataloknak nincsenek ideáljaik, mi több, a fiatalok nemzedéke elveszett, apátiába süllyedt nemzedék. Aki hitre szomjazik, a keleti vallásokban keres támaszt. Igen ám, de mi maradt a korábbi, a *valódi* transzcendenciából? Szenvedélyeik sem olyan lángolók már, mint *egykor*, hanem *hamvukba holtak*. Menynyi eszme lelkesítette őket a hatvanas évektől – individualizmus, saját énjük kiterjesztése, önmaguk felfedezése világpolgárként, más világok megismerésének és megízlelésének vágya –, ebben azonban ki is merült hajlandóságuk a közösségi életre, hogy valóban *felebarátjuknak* tekintsék a Másikat. Elmentek és megcsodálták, mint egy egzotikus tárgyat, s csak akkor észlelték, hogy annak is van lába meg hordozható lelke, amikor megtette az ellentétes irányú utat, vagyis ő jött el hozzánk, hogy bennünk keresse önmagát, ahogy mi kerestük benne magunkat.

Van valami rémisztően életidegen és ostoba a régi szép idők, a korábbi aranykorok visszasírásában, amelyekben az újonnan érkezők azért nem részesülhetnek, mert azok romba döntötték magukat. Végtelenül nehéz megérteni az „új nemzedékek” apáit és nagyapáit, akik most sokkal inkább alig leplezett

haraggal, semmint keserőséggel szemlélik ezt a romhalmazt, és folyton azt szajkózzák, hogy a Történelmet nem lehet újramezteni. A világnak vége, s velük, az ő nagyszerűségükkel ér véget. Utánuk az özönvíz. Az emberi faj egyik legkegyetlenebb, az állatokból hiányzó tulajdonsága ez: az állatok a múlt visszasírása nélkül mennek előre, élük az életüket, és kész. Mint Rilke *Nyolcadik dui-nói elégiájában*:

Tárt szemmel szemlélik az állatok
a Nyitottat. Csupán a mi szemünk
fordult visszára, s áll létünk szabad
kijárata körül, mint egy kelepce
[...] De a szabad állat,
az más: mögötte rejlik pusztulása,
s előtte – Isten; s ha vonul, örök-
létben vonul, mint a vizek vonulnak.²

Egy mai *Közhelyszótárban* (minden korszakban akad egy-egy ilyen, a konformista nyelvhasználatot maró gúnnyal kifigurázó gyűjtemény) Flaubert bizonyára nem azt írná a fiatalságról, amit 1852-ben: „*Ifjúság* – idézzük mindig olaszul az alábbi sorokat, akkor is, ha nem értjük: Gioventù, primavera della vita. Primavera, gioventù dell’anno.³ »Ah, mily szép is az ifjúság!«” (Nem is beszélve az olaszokra vonatkozó közhelyről: „*Olaszok* – mind zenész, mind áruló.”) Szerintem ma

ezt írta: „*Fiatalok* – olyan szegényteljes és kevésbé önzetlen szenvedélyek rabjai, mint a hedonizmus, az individualizmus, a »ragadd meg a pillanatot!« szemlélet. Lelkük menthetetlen. Egy 1968-ban született mozgalom tette őket elveszett nemzedékké.”

Az ifjúság immár nem Az Ifjúság, Capri többé már nem Capri! – és a szemek máris könnybe lábadnak. Mintha egy gyerek vagy egy kamasz ugyanolyan elhomályosult tekintettel nézne a tájra vagy a világ dolgaira, mint aki már látta azokat, és most a múltat, a *saját* múltját siratja! Van valami szégyellnivaló e nedves retinákban. Mintha ezek az igen lekezelően viselkedő ítések elfeledkeznének arról, milyenek voltak azok a fiatalok, akik a modern kor hamis mítoszainak áldozataiként kitörő örömmel vetették bele magukat például az első világháború örületébe: nem is sejtve, mennyire kegyetlen, szennyes utazás vár rájuk *az éjszaka mélyére*. Érdeemes újraolvasni Céline-nek a nagy háborúról szóló regénye első oldalait.⁴ Milyen vak lelkesedés fűtötte azokat a fiatalokat! Nem is beszélve a Hitlerjugendről, a dicsőséges Balilla-mozgalomról, a kommunista agyszüleményről, a Komszomolról, amely 1918-ban alakult meg, és rendíthetetlenül tovább örökítette az 1914-es fiatalság örömitas, ujjongó ostobaságát. Paul Nizan írta 1931-ben, *Aden-Arabie* című könyvében: „Vol-

tam húszéves. Énnekem senki se mondja, hogy ez a legszebb kor.”

Sabino Chialà nem megy bele a közhelyekkel való játékba. Kezébe veszi a modern ember látteleletét, és mindabban, amit betegségnek szokás nevezni, meglátja az *éretlen gyümölcsöt*, azokat a korántsem temetni való lelki folyamatokat és nyugtalan sejtelmeket, amelyek – mivel soha nem hagyták őket beérni – üres szlogenekké korcsosultak. Önmagunk, belső világunk, a gyorsan múló pillanat felfedezése: hogy mindez oly gyakran vált hamis retorikává, az Én apoteózisává, inkább rombolássá, mintsem építéssé, az egyszerűen azért történt, mert a mai ember egy adott pillanatban ellustult és félúton megállt, s a lelke mélyén szunnyadó szikrát sem élesztette föl. Inkább öntelt haraggal elkezdte visszasírni a múlt nem létező aranykorait (melyiket is?).

Az éretlen gyümölcsöket azonban érdemes tovább gondozni, megérlelni. Az önmagunkon végzett tudatos munkát újratekdeni vagy folytatni kell. Ez bizony nagyon nehéz út – és a nehéz út annak ellenére mindig félelmet kelt, hogy csak az vezet valahová. A reménykorát örökre elveszítettnek, netán egyenesen önámításnak ítélni csak azért, mert most ez a szlogen, a legegyszerűbb és legkényelmesebb. A széles út választása ez a keskeny ösvény helyett, és ugyan ki lenne hajlandó le-

térni róla, hacsak nem kifejezetten a nehéz és súlyos dolgok aszkétája? Ki ne választaná inkább az 1968-at teljes egészében megtagadó *grand boulevard*-t, kiváltképp, ha ezen a sugárúton grasszálva abban is élvezkedhet, hogy együtt halad a *Korszellemmel* és annak mindig örökzöld *Közhelyszótáraival*?

Nézzük meg például a szubjektivitás fogalmát, amely ma már mintha teljesen önmagába zárult, sőt egyenesen megkövült volna, pedig kezdetben csak ösztönös védekezést jelentett a kollektivista ideológiákkal szemben. Úgy kell megőrizni, hogy túllépünk rajta, s elfogadjuk, ami a szubjektumon túl van: ez Chialà útmutatása. El kell fogadni,

...hogy saját énünkön túl nem a semmi, hanem egy másik lény van; hogy énünk szélső határai más szubjektumokkal érintkeznek; hogy minden határ kétarcú: azé a lényé, amelyik ott ér véget, és azé, amelyik ott kezdődik. Annak határozott állításáról van tehát szó, hogy saját identitásunk megteremtéséhez, önmagunk felépítéséhez, saját arcunk megtalálásához elengedhetetlenül szükségünk van a másikra; hogy a másik személyiségem integráns része, s hogy nélküle én sem létezem. Az egyediségem, az érzelmem, az énem tőlem elidegeníthetetlen, de a másik nélkül „elképzелhetetlen” érték. [...] Újra birtokba kell vennünk ezt a dimenziót, anélkül azonban, hogy visszatérnénk

a válság előtti korszakba – még ha lenne is rá mód.

Kiváló könyvében Chialà korántsem mutatkozik elnézőnek vagy engedékenynek. Nem farkodik a szigorú ítéletalkotásokkal. Kérdésfelvetésében, hogy milyennek kell lennie egy szerzetes vagy egy keresztény életében a perspektivikus látásmódnak, egyáltalán nem zárja ki az értékelést, még az elmarasztaló ítéletet sem. Véleményem szerint azonban érvelése éppen emiatt annyira meggyőző. Természetesen azt is mondhatnánk: a rossz közététele, a rendíthetetlen éberség csupa rossz hírt hoz az ember életmódjáról. Az újságok, már amennyiben függetlenek, tele vannak hasonló hírekkel: nem nyújtanak vigaszt, amikor nincs rá okuk. Ki állíthatná, hogy *örömhír, evangélium* lenne Roberto Saviano bármelyik cikke, amelyikben a Nápoly peremén található Scampia nyomornegyedben – szabályos időközönként és egyre harciasabban – megjelenő *camorra* rémtetteiről ír?

A rosszról mégis rosszat kell mondani, és már Machiavelli a keresztényeknek – köztük (annak elismerése mellett, hogy nélküle az egyház „nyomtalanul elpusztult” volna) Assisi Szent Ferenc követőinek is – a szemükre vetette, hogy érdekből vagy hamis erőfitogatásból kerülnek a bírálatot. A modern politika firenzei feltalálója arra vállalkozott, hogy

még azoknak a vallásújítóknak az önámító és homályos megfogalmazásait is leleplezze, akiknek a főpapokkal és más egyházi vezetőkkel kapcsolatban „sikerül mindenkivel elhíttetniük: nem helyes *rosszal felelni a rosszra*, az emberek engedelmességgel tartoznak nekik, és aki hibázik, annak megbüntetését legjobb Istenre bízni”. Kora ferencesei és domonkosai azonban ily módon valójában fedezik a rossz egyházi vezetőket: „Ezzel a lehető legrosszabb szolgálatot teszik, mert az ember nem fél az olyan büntetéstől, amelyet nem lát, és amelyben nem hisz.”⁵

Lehet tehát rendíthetetlenül ítélkezni, s bizonyos feltételek mellett – a bemutatott szövegben a különleges *aguteza* (a 17. századi spanyol éleselméjűségnek már-már iskolapéldája) révén –, ha a *rossz hír* nem változik is jóvá, de *jót tesz*, s ezáltal élhetőbbé formálja az emberi életet. Erre azonban csak akkor képes, ha valaki a denunciaciót és a negatív ítéletet *szolgálatként* éli meg. Aki „közvetíti a reményt, bátorítást ad az élethez”. Ha az ember – jelenjék meg bár cenzorként – nem félelmet gerjeszt, „maga az *eu-angelion*”, a jó hír. Mert jó hír – tennem hozzá a magam részéről –, hogy vannak olyanok, akik Savianóhoz hasonlóan készek a bűnök leleplezésére. Akik az igazságtalanságok, a bűntények, a hallgatás törvénye, az *omertà* láttán nem maradnak csendben, s nem

a legkényelmesebb utat választják. Ha akad egyetlen ilyen bátor ember, akkor biztosan vannak hozzá hasonlók is. Ha akad egyetlen olyan ember, aki az életveszéllyel is dacolva vállalja ezt a próbatételt, miért ne tehetné meg ugyanezt egy kortársa is, arra gondolván: az ilyen nehéz élet is élet, ráadásul sokkal intenzívebb, mint azoké, akiket megbénít a félelem.

A félelem győzedelmeskedhet ugyan feletted, de bizonyos körülmények között egyfajta antennaként is szolgál: a megoldások kutatására, keresésére ösztönöz. Hogy figyelj arra, aki él. Hans Jonas ezt *heurisztikus félelemnek* nevezi, *kereső félelemnek*, és mindazok becses útitársának tartja, akik valódi felelősséget akarnak vállalni; akik olyan örökségnek tekintik a földet és az emberiséget, amely a jövő nemzedékek ránk bízott záloga.⁶ A félelem erősíti a látásodat, előbbutóbb segít kilépned a kétdimenziós szcenárióból, és elvezet a tragédiákhoz méltó perspektivikus látásmódhoz.

A könyv csúcspontja a házasságtörő asszonyról szóló, a Jn 8,1–11-ben található példabeszéd felidézése-egzegézise. Ennek a jeruzsálemi Templomnál végbement kivételes és felkavaró találkozásnak kevés ilyen kiváló magyarázata van. A perspektíva forradalmának ez a történet az egyik legcsodálatosabb gyümölcse. Mert vajon mi mást tesz Jézus, ami-

kor állást foglal a házasságtörő asszony álláságos perében, mint hogy teljesen felforgatja a szempontokat, egy másfajta, mélyebb látásmódra buzdít, és a szemet az optika, a perspektíva megváltoztatására neveli?

A hallgatásra kényszerített asszony ellen a körülötte álló írástudók és farizeusok nemcsak jogtalan, hanem pusztán propaganda célú pert folytattak. (Nem is a törvény szellemében cselekedtek, hiszen Mózes harmadik könyve, a Leviticus és Mózes ötödik könyve, a Deuteronomium szerint a férfit is magukkal kellett volna hozniuk az ítékezésre, akivel az asszony a házasságtörést elkövette, akivel rajtakapták. Ezenfelül a törvény szerint nem is ítélhettek senkit halálra: valójában tehát nem szabályos ítélet végrehajtására, hanem lincselésre bujtogattak.) A tényleges jogtalanságot Krisztus négy, nagyon találó cselekedettel leplezi le: először hallgat, azután lehajol, ujjával valamit ír a földre, végül egyedül marad a házasságtörő asszonnyal, és az ál-per kezdete óta először ad szót a nőnek, akit a Törvény papjai-őrei addig nemcsak pusztá tárgyként kezeltek, hanem ürügyként is használtak arra, hogy Jézust próbára tegyék. A találkozás végén Jézus mindössze annyit mond neki: többé ne vétkezzen, és menjen békével.

Íme, valóban igaz, hogy az ember, ez a „kétlábú tollatlan állat” mindig és mindenütt

ugyanolyan marad, mint amilyen Platón korában volt. Így hát a mai ember nyavalyái sem egyebek, mint variációk ugyanarra a témára: a pokol soha nem odakinn van; az ítékezés olykor járhatatlan út; az ítéletet valaminek a szolgálatában jó hírré lehet változtatni. Jézust megpróbálták sarokba szorítani, ám amikor látta, hogy az írástudók és a farizeusok nem értik szavak nélküli gesztusait, egy másik feladat elé állította őket: ahogy a könyv szerzője írja, „könnyebb, de fájdalmasabb feladat elé állítja ellenfeleit: össze kell vetniük »saját történetüket« a Törvénnyel. »Aki büntelen közületek...«” A valódi perspektívaváltás azonban akkor következik be, amikor Jézus az ujjával nem kőbe vési a törvényét, mint Mózes, hanem a földre, a porba írja:

Vajon az a föld ez, amelyből az ember vétett, vagy az, melyet átmenetinek mondanak? Mindkét lehetséges olvasat egyetlen közös pont felé mutat: az a törvény, az a szó annak a húsába és történetébe van írva, akihez szól, és pedig mulandó anyagra, amelynek egyetlen feladata, hogy azt a bizonyos szót eljuttassa a címzetthez, azután pedig eltűnjön teste valamilyen zugában. Feladata nem az asszony szégyenének tanúsítása, hanem az élet visszaadása.

Nekünk is úgy kellene járnunk az úton, ahogy Lifschitz lefestette az *Exodusban*. Közölnünk kellene a *jó hírt*, hogy noha a rossz létezik, vannak törvényeink, amelyekkel le tudjuk győzni, szavaink, amelyekkel ki tudjuk fejezni: ha valamit kimondunk, kicsit már kevésbé félünk. Ujjunk is van, amellyel a homokba írhatunk, tudván tudva, hogy az írott szavakat csakhamar elfújja a szél, amely azonban egyúttal az optikákat és a kontextusokat is megváltoztatja. A jó hír az, hogy tanulni, szolgálni vagy irányítani vagyunk ezen a földön (ez az állampolgárrá válás három szakasza), és ne feledjük: mindegyik a feladatunk. Újra meg újra fel kell fedeznünk a perspektívát ahhoz, hogy felfejthessük az emberi lét tragikus szövetét.

Barbara Spinelli